

Степанова Ганна Миколаївна,
доцент кафедри досудового розслідування
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ПІДПАЛИ

Проблема встановлення достовірних причин виникнення пожеж далеко не вичерпана. Вона залишається актуальною, без перебільшення, в усі часи. За певних умов, досліджуючи пожежі та бажаючи дійти істини щодо їх виникнення, ми створюємо логічні побудови на підставі різноманітних фактів. У більшості випадків єдиним суттєвим помічником у цьому процесі є наша спостережливість, підкріплена комплексом професійних знань. Система знань та уявлень про процеси, що відбуваються під час пожеж, загалом склалася. Напрацьовані довідково-інформаційні дані, які їх характеризують. Пожежа, як явище, розвивається у часі та просторі, тому її дослідження пов'язане із з'ясуванням обставин виникнення та розповсюдження, всієї сукупності явищ і наслідків, і з рештою – із встановленням причин її виникнення.

Кількість пожеж, причини яких не встановлені або встановлені невірно, все ще залишається великою, а це явище не припустимо, тому що пожежі відбуваються внаслідок порушення правил пожежної безпеки, халатності, що допускається окремими особами, або є результатом злочинних дій, спрямованих на пошкодження або знищення матеріальних цінностей, а також до приховування інших злочинів шляхом підпалу. Ці дії або бездіяльність не можуть залишатися без покарання.

Досудове розслідування у справах про підпали, у широкому розумінні, включає в себе комплекс кримінальних процесуальних дій спрямованих на збирання даних про обставини вчинення цього злочину та його причини. На підставі виникнення взаємозв'язку між окремими різноманітними фактами, що виявляються в ході огляду місця пожежі, можна зробити припущення щодо обставин розвитку подій, іншими словами, розглядати можливі версії виникнення пожежі.

Знищення чи пошкодження чужого майна, що здійснюється загально небезпечним способом (шляхом підпалу), може бути вчинено з різних спонукань - політичних мотивів, помсти, ревнощів, хуліганства, з метою одержання страхового відшкодування, психічно хворою людиною тощо. У деяких

випадках підпал може бути вчинено з метою приховування іншого злочину (викрадення, крадіжки, вбивства тощо) або знищення його слідів.

Більшість даних, які необхідні для встановлення причин пожежі, отримують під час огляду місця події. Своєчасність та якість проведення огляду має найважливіше значення для швидкого та об'єктивного аналізу події. Визначення переліку та послідовності дій під час огляду значною мірою залежить від особливостей підпалу. Найбільш ефективним є огляд, що здійснюється до завершення ліквідації пожежі, коли є можливість спостерігати явища, що супроводжують її розвиток, поведінку людей, опитати очевидців її виникнення та учасників гасіння. Безперечно, що специфіка об'єкту підпалу визначає особливості здійснення огляду в кожному окремому випадку, та все ж будь-який огляд умовно поділяють на загальний (статичний), детальний (динамічний) та заключний (цільовий) етапи. За результатами дослідження складаються протоколи огляду місця пожежі й вилучення необхідних предметів, вносяться остаточні корективи до планів, схем і креслень з позначенням на них форм та розмірів зон горіння, теплового впливу і задимлення. Комплекс вжитих заходів дозволяє у загальних рисах здійснити реконструкцію картини виникнення і розвитку пожежі, а також зробити висновки про ймовірне джерело запалювання і причину пожежі.

Основним юридичним документом, що констатує факт пожежі, є акт про пожежу, який складається згідно Наказу МВС від 14.06.2017 № 503 «Про затвердження форми звітності № 1-ППО (місячна) «Звіт про пожежі та їх наслідки» та форми акта про пожежу».

Акт про пожежу підписують всі члени комісії. У випадку не співпадання думок членів комісії з окремих питань, ці розбіжності записуються в особливі зауваження. Труднощі при складанні акту виникають при визначенні розміру збитків від пожежі, її причин та осіб, винних у цьому. Акт про пожежу, як правило, складається протягом 1–3 діб з моменту виникнення пожежі. В акті про пожежу причини виникнення вказуються на підставі вивчення обставин на місці події, показань перших свідків, тощо. Якщо пожежа нескладна, то при достатньому досвіді працівників Державної служби надзвичайних ситуацій, вона може бути з'ясована достатньо вірно, або вказується як припустима. Акт про пожежу, як правило, є невід'ємною частиною матеріалів досудового розслідування.

Безперечно одним з найважливіших факторів, що впливають на проведення досудового розслідування, є своєчасне отримання інформації про обставини виникнення пожежі, розвиток та гасіння, від осіб, що причетні до цих подій. Слід враховувати, що людська пам'ять здатна фіксувати найбільш важливі факти та події. Пожежа є подією неординарною й тому викликає у людини яскраву емоційну реакцію та залишає глибокий слід. Однак поряд з запам'ятовуванням діє механізм забування, який виявляється або у неможливості відновити якісь деталі події, або у помилковому їх пригадуванні. Враховуючи зазначене, слід намагатися отримати свідчення очевидців якомога швидше, поки оперативна пам'ять людей зберігає суттєві деталі. Фахівець, який досліджує підпал, повинен встановити й опитати певних осіб, які: першими виявили пожежу, сповістили про неї, гасили пожежу до прибуття пожежних підрозділів, працювали у складі пожежних підрозділів, є відповідальними за пожежну безпеку об'єкта, несуть матеріальну відповідальність, потерпілі від пожежі, які відносяться до інших категорій свідків. Свідчення повинні записуватись дослівно у вільному викладі подій і фактів, що спостерігались. З метою уточнення свідчень ставляться додаткові запитання, які можуть стосуватися дотримання протипожежного режиму мешканцями або співробітниками, цілісності замків і стану засклення на момент виявлення пожежі та в процесі її гасіння, фактів погроз чи спроб здійснення підпалу, неблагополучних відносин у виробничих колективах чи між сусідами, факту недостач чи крадіжок майна, залежності окремих осіб від алкоголю, тютюнопаління, вживання наркотичних речовин, думки про можливу причину виникнення пожежі.

Перелік питань залежить від конкретної ситуації та від категорії до якої можна умовно віднести свідка. За результатами детального огляду місця події можна визначити які матеріали, сліди і предмети становлять інтерес для виявлення осередку підпалу. Усі вони набувають речових доказів за умов виявлення та вилучення з дотриманням певних вимог. Виявленні матеріальні об'єкти фотографують з прив'язкою до місця виявлення і детально описують за зовнішніми ознаками у протоколах вилучення та огляду місця події. Сліди можуть бути у вигляді відбитків, нашарувань, кіптяви, просочених ділянок матеріалів, залишків рідин, оплавлень струмопровідних жил, обвуглень чи характерних пошкоджень матеріалів, шару окалини металу, залишків покриттів, запахів тощо. Дослідження виявлених об'єктів у більшості випадків проводиться в

лабораторних умовах у порядку розгляду певних версій про місце і причину горіння.

На теперішній час більшою мірою, чим будь-коли, привертається увага до розслідування підпалів. І це не випадково. Практика розслідування пожеж свідчить про необхідність покращання організації цієї роботи і, в першу чергу, удосконалення процесуальних засобів збирання фактичних даних і доказування обставин пожежі. Збільшення пожеж і невиправдані збитки, які несе економіка України від них, зобов'язують розслідування таких справ піднімати на належну наукову основу і постійно працювати над удосконаленням роботи щодо розслідуванню злочинів прихованих шляхом підпалу.

Список використаних джерел

1. Наказ МВС України від 14.06.2017 № 503 «Про затвердження форми звітності № 1-ППО (місячна) «Звіт про пожежі та їх наслідки» та форми акту про пожежу». Електронний ресурс. – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0829-17>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print>.

3. Електронний мультимедійний навчальний посібник «Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні». 2018 року. Авторський колектив: Осауленко О.А., Самодін А.В., Симчук А.С., Степанов О.С., Степанова Г.М., Сухомлін Ю.В., Підвисоцький В.В. – URL: https://www.naiu.kiev.ua/books/slidchi_rozdii/index.html.

Сухомлін Юлія Володимирівна,

завідувач кафедри досудового розслідування
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

КЛОПОТАННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Особливе місце у системі інституту клопотань у кримінальному провадженні посідають негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД), як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК).